

**Богословски факултет
Катедра „Практическо богословие“**

24.04.2019 г. София

Доц. д-р дякон Иван Стоянов Иванов

На основание на Заповед на Ректора на СУ за Научно жури – РД 38-79 от 03.01.2019 г. в изпълнение на пар. 7 от Преходните и заключителни разпоредби на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“, и Протокол № 7 на научно жури от 24.01.2019 г., в качеството ми на втори научен ръководител на докторанта, представям:

Становище:

За дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ на тема: **„Музикалното творчество на йеромонах Неофит Рилски – лични творби“**, професионално направление „Религия и теология“ – 2.4., Научна специалност: Църковна музика.

Автор: Андрей Иванов Касабов

Научен ръководител:

1. чл.-кор. проф. д. изк. Светлана Куюмджиева и
2. доц. д-р дякон Иван Иванов

Съдържание:

Списък на съкращенията; Предговор; Увод; Глава 1. Българското културно възраждане и църковната музика. 1.1. Българското културно възраждане и музиката – общи аспекти; 1.2. Църковната музика през XVIII и XIX в.; 1.3. Книжовно-музикални центрове: Рила, Зограф и Хилендар; **Глава 2. Рилската певческа школа от края на XVIII и XIX век;** 2.1. Рилската певческа школа и нейните представители; 2.2. Музикални ръкописи в библиотеката на Рилския манастир; 2.3. Йеромонах Неофит Рилски; **Глава 3. Музикалното творчество на йеромонах Неофит Рилски;** 3.1. Преглед на музикалното творчество на йеромонах Неофит Рилски; 3.2. Някои проблеми от музикално-изпълнителски характер в творчеството на йеромонах Неофит Рилски; 3.3. Авторски музикални творби на йеромонах Неофит Рилски; 3.4. „Покаяния учителя“ от йеромонах Неофит Рилски; **Заключение:** Тематично приложение; Документални приложения; **Приноси; Извори и използвана литература.** Общо 247 страници.

Академична и научна дейност:

Докторантът Андрей Касабов е изпълнил докторантския си индивидуален план; отчислен е с право на защита; подготвил е дисертационен труд, който достатъчно отразява резултатите от неговите теоретични и експериментални изследвания по отношение на живота и делото на йеромонах Неофит Рилски; докторантът придобива

право на защита на дисертационния труд след изпълнение на дейностите по обучението определени в индивидуалния учебен план, успешното полагане на изпитите и решение на КС „Практическо богословие“ и ФС на Богословски факултет; докторантът е представил оригинали/копия от научните публикации по темата и извън темата на дисертацията; представил е всички необходимите документи, в съответствие с изискванията и по процедурата за присъждане на образователната и научната степен „доктор“.

СТАНОВИЩЕ:

Дисертационният труд обективно показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания в научната област на теологията, практическото богословие и по-специално литургиката, музикалната медиавистика и музикология. На основата на изследователската работа на докторанта дисертацията съдържа научни резултати, които представляват оригинален принос в науката; Дисертационният труд е представен във вид и обем, съответстващи на специфичните изисквания и традицията на българската научна богословска школа.

В увода: се разглежда живота и делото на йеромонах Неофит Рилски. Дава се кратка биографична информация на основание на свидетелствата на духовникът Паисий, ученик на Неофит. Акцентът се обръща към изследванията на Петър Динев направени през 1946 г., когато в Библиотеката на Рилския манастир той открива неизвестни до този момент музикални ръкописи, които съдържат и част от музикалното творчество на йеромонах Неофит Рилски, и ги прави обществено достояние. Авторът цитира и изследванията на Св. Куюмджиева, която открива, че броят на невмираните извори в манастирската библиотека е значително по-голям. През 1976 г., съвместно с Елена Тончева се прави начален опис на ръкописите с хрисантово-хурмузиева нотация, като се отделя особено внимание на йеромонах Неофит Рилски като *мелотворец*, без да си поставя за задача да изследва специално проблема за цялостния обхват и съдържание на авторското му музикално-творческо дело. Цялото творчество е изведено върху основата на изворови данни и най-вече върху ръкопис *HP 115* (стар инв. № 2856) от Асен Атанасов. Не са пропуснати и преводните песнопения на йеромонах Неофит Рилски – важен и твърде обхванат дял от неговата музикална дейност.

Обект на изследването е йеромонах Неофит Рилски и развитието на българската възрожденска църковно-музикална традиция през XIX век;

Предмет на изследването е авторското църковно-музикално творчество на йеромонах Неофит Рилски в контекста на музикално-историческото наследство на Рилската певческа школа;

Цел на изследването е да се проучи авторското църковно-музикално творчество на йеромонах Неофит Рилски в контекста на значението на Рилската певческа школа за развитието на българската възрожденска църковна музика през XIX в;

Задачи на изследването. Въз основа на посочените обект, предмет и цел на изследването бяха конкретизирани и изпълнени следните изследователски задачи:

Авторът е осъществил теоретично проучване и анализ на литературните източници, свързани с епохата на Българското възраждане и развитието на църковната музика; проучена е Рилската певческа школа; анализирана е музикалната – певческа и композиторска, теоретична и практическа дейност на йеромонах Неофит Рилски в контекста на Българското културно възраждане; направен е научно-изследователски паралел между дейността на йеромонах Неофит Рилски и църковната музика през XVIII в. и XIX в.; доказва се връзката между книжовно-музикалното дело на Рилския

манастир, Зографския манастир и Хилендарския манастир; направен е музикално-изпълнителски анализ на творбите на йеромонах Неофит Рилски и проблемите, свързани с творчеството му; описани са всички църковни, обществени, културни, педагогически и музикални дейци, отразени в творчеството на йеромонах Неофит, като е направена систематизация на авторското му творчество по различните литургични адреси; обърнато е особено внимание на песнопението „Покаяния учителя“ от йеромонах Неофит Рилски, като са разгледани всички музикални славянски и двуезични ръкописи в Библиотеката на Рилския манастир; направен е музикално-сравнителен анализ за установяване на авторската атрибуция на песнопенията „Покаяния учителя“ и „От юности моя“.

Методология на изследването. Предвид интердисциплинарния характер на изследването, базирано на богословски и музикологични проучвания по темата, авторът използва следната методология: богословска, музикологична (музикално-теоретична, екзегетико-музикална и изпълнителска, музикално-изпълнителска), литургико-аналитична, интерпретаторска, теоретико-сравнителна и аналитична, теренно-проучвателна; историческа (културно-историческа и историко-библиографска), сравнително-критична и компаративна.

Обективни данни на текста, дисертабилност и приноси на научното изследване:

Дисертацията е структурирана добре; автърът показва добро познаване на българския език; добре са формулирани конкретни проблеми и зададени целите на изследването; открива се добро използване на литургичния синтез като метод на изследване; дисертацията е много богата на изворова информация; добре е очертана епохата, личностите, и периодите от живота и дейността на йером. Неофит Рилски; осъществено е теоретично проучване и анализ на литературните източници, свързани с епохата на Българското възраждане и развитието на църковната музика.

Казано обобщено: в представеното дисертационно съчинение прави впечатление многообразност на проблематиката и добре структурираното изложение на работа. Езикът на автора е точен и балансиран с богословски с музикално-изкуствоведски елементи, което прави дисертационното съчинение интердисциплинарно. Църковно-певческата и преподавателска дейност в Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, работата на автора с научно-изследователски екипи (Проект при ФНИ: „Двуезични музикални ръкописи в Рилския манастир (гръцко-църковнославянски)“, оказват положително влияние и върху изследователско търсене на докторанта. Това довежда до обективно и систематичното изследване на зададените проблеми в дисертацията. Музикалната дейност на йеромонах Неофит Рилски се разглежда в контекста на Българското културно възраждане, като се прави паралел между него и църковната музика през XVIII в. и XIX в.; акцентира се на неразривната връзка между книжовно-музикалното дело на Рилския манастир, Зографския манастир и Хилендарския манастир. Обстойно е разгледан богатият музикален скрипторий в Библиотеката на Рилския манастир. Изследвани са достатъчен брой извори, които дават пълна биографична справка за живота и делото на рилския монах. Авторът отбелязва: „Музикалното творчество на йеромонах Неофит Рилски свети като най-ярка звезда на небосклона на фона на енциклопедичното му дело, което е оставил като завещание на идните поколения. Показаха се нагледно някои проблеми от музикално-изпълнителски характер в творчеството му. Подробно се описаха, хронологично и последователно, всички музикални дейци, които са се докоснали до неговото творчество, като се направи систематизация на авторското творчество на йеромонах Неофит Рилски по литургичните адреси“.

Като следва: **Песнопения от Вечернята: 1. „Блажен муж“**, глас 2-ри, Рк НР 115, с. 3-15, 5/50, л. 5^a-10^a и НР 508, л. 40^a-46^a; **2. „Блажен муж“**, глас 8-и – кратко, Рк НР 115, с. 305-313 и **3. „О дивное чудо“**, глас 1-ви, (3 стихир на „Господи въззвах“ за Успение Богородично), Рк 5/23, л. 206^b-208^b, 5/42, л. 189^a-191^a, 5/50, л. 92^a-93^b, 5/86, с. 47-52, 5/100, с. 406-408, 5/147, л. 119^a-122^b и 5/149, л. 95^a-96^a. В Рк 5/65, л. 242^b-244^b също са поместени тези стихире, но без авторска атрибуция; **Песнопения от Утренята: 1. „Раби Господа“** на гласове: 1-ви, 4-ти *легетос*, 4-ти *агиа*, 7-и и 8-и (пс. 134 – полиелей за всички Господски и светийски празници), НР 115, от с. 59 до 122, също в Рк 5/49, 5/50, 5/64, 5/84, 5/92, 5/146, 5/147, 6/54, НР 506, НР 508; **2. „От юности моя“** на глас 4-ти *легетос* (Празничен степенен антифон), НР 115, с. 55-57, също в Рк 5/49, с. 35, 246, 5/50, л. 58^a, 5/64, л. 48^b, 5/84, с. 211, 5/86, с. 58, 5/87, л. 27^b, 5/92, л. 333^b, 5/147, л. 90^a, 5/149, л. 50^a, НР 508, л. 5^b, 6/54, л. 109, 5/80, л. 3^b; **3. „Се бо в беззаконих“** на глас 2-ри и 7-и (2 стиха из 50-ти псалом, стих 4 и 5), Рк НР 115, с. 58; **4. „Таинство странное“**, глас 1-во (Ирмос на 9-та песен от катавасиите на Рождество Христово), Рк НР 115, с. 191 и **5. Велики славословия** на гласове: 1-ви, 4-ти *легетос*, 5-и, 6-и, 7-и и 8-и, НР 115 от с. 123 до с. 152 и от с. 315 до 319 също и в ръкописи: 5/49, с. 51, гл. 5, с. 62, 263, гл. 7; 5/50, л. 59^a, гл. 6, л. 62^a, гл. 7; 5/64, л. 58^a, гл. 5, л. 62^b, гл. 6, л. 66^b, гл. 7, л. 70^b, гл. 8; 5/82, с. 98, гл. 6; 5/84, с. 246, гл. 6, с. 257, гл. 7; 5/85, с. 415, гл. 6; 5/92, л. 334^b, гл. 5; 5/146, л. 1^a, гл. 4 *легетос*, л. 8^a, гл. 5, л. 15^b, гл. 8; 5/147, л. 91^b, гл. 6; 6/54, л. 126^b, гл. 8; НР 506, л. 26^b, гл. 6, л. 30^b, гл. 7, л. 34^a, гл. 8; НР 508, л. 33^a, гл. 6, л. 35^b, гл. 7 и НР 517, л. 8^a, гл. 7 (само „Святый Безсмъртний“); **Песнопения на св. Златоустова литургия: 1. „Достойно есть“**, глас 1-ви, Рк 5/49, с. 121-122, както и в Рк 5/63, л. 106^b-107^a, 5/74, л. 87^b-88^a, 5/77, л. 115^a-115^b, 5/92, л. 124^b-125^b, 5/99, л. 19, 5/147, 23^b-24^a и НР 115, с. 173; **2. Ἀξιόν ἐστιν** на гласове: 1-ви и 8-и, НР 115, с. 173 и 175; **3. „Достойно есть“**, глас 7-и, Рк 5/63, л. 113^b-114^a, а също и в ръкописите: 5/77, л. 124, 5/92, л. 132; **4. Похвална песен за св. Йоан Рилски**, глас 4-ти *легетос* („Покаяния учителя“), НР 115, с. 32-38, както и в НР 506, л. 37^b-41^a и **5. Похвална песен за св. ап. и ев. Лука**, глас 4-ти *легетос*, НР 115, с. 29-32; **Песнопения на св. Преждеосвещенна литургия: 1. „Да исправится молитва моя“**, глас 5-и (Пс. 140:2) – две мелодически версии, НР 115, с. 248-249, 5/50, л. 81^a-81^b, 5/63, л. 92^b-93^a, 5/74, л. 76^a и 5/92, л. 114 и **2. „Ныне сили небесния“**, глас 8-и (Вместо херувимска песен), НР 115, с. 254-257 и в ръкописите 5/49, 5/63, 5/74, 5/77, 5/84 и 5/92; **Песнопения през Великия пост: 1. „Душе моя“**, глас 6-и (Кондак от Великия канон на св. Андрей Критски), НР 115, с. 212; **2. „Всесвятая Богородице“**, глас 2-ри („Богородичен“ от Велико повечерие), НР 115, с. 218; **3. „Все оупование“**, глас 2-ри („Богородичен“ от Велико повечерие), НР 115, с. 219; **4. „Повеленное тайно“**, глас 8-и (Тропар на Богородичния акатист), НР 115, с. 227 и в Рк 5/49, с. 41-46 и 5/84, с. 224; **5. „Возбранной воеводе“**, глас 8-и (Кондак на Богородичния акатист), НР 115, с. 233; **6. „Се жених грядет“**, глас 8-и (Тропар за Велики понеделник, вторник и сряда – Последование на Жениха), НР 115, с. 238 и в Рк 5/75, л. 63^b-64^a; **7. „Егда славнии ученици“**, глас 8-и (Тропар на утренята на Велики четвъртък), НР 115, с. 242; **8. „Слава долготерпению“**, глас 8-и (Възглас след прочитане на всяко от дванадесетте евангелия на Велики четвъртък), НР 115, с. 243; **9. „Тебе одеющагося“**, глас 5-и („Слава и ныне“ на стиховните на вечернята на Велики петък), НР 115, с. 267-274 и в ръкописи 5/50, л. 85^a-88^b, 5/64, л. 77^b-81^b, 5/85, с. 379-393 и НР 506, л. 41^a-45^a и **10. „Воскресни Боже“** (Пс. 81:1 – вместо Аллилуия след апостолското четиво на св. Василева литургия на Велика събота), НР 115, с. 274-275 и Рк 5/50, л. 88^b и в 5/85, с. 436; **Песнопения за Светлата седмица: 1. „Гласом моим“**, глас 8-и (Пс. 76:2 – Велик прокимен на Светли вторник), НР 115, с. 289 – 290 и в ръкописите 5/50, л. 91^b и 5/86, с. 45; **Песнопения по месецослова: 1. „Витлееме оуготовися“**, глас 8-и (Две стихире и

„Слава и ныне“ на 1-ия час на Царските часове в навечерието на Рождество Христово), НР 115, с. 293-296 и 2. „Глас Господен“, глас 8-и (Стихири за Великия Богоявленски водосвет със „Слава и ныне“), НР 115, с. 296, 324-325, 326-327 и в ръкописи 5/74, л. 203^б-205^а и 5/77, л. 277^а-229^а.

В контекста на научно-изследователския дебат, както свидетелстват мненията по време на вътрешното (катедрено) обсъждане, докторантът обърна специално внимание на песнопението „Покаяния учителя“ от йеромонах Неофит Рилски. В това отношение авторът е разгледал всички музикални славянски и двуезични ръкописи в Библиотеката на Рилския манастир и е направил музикално-сравнителен анализ, за да се установи чия е авторската атрибуция. Авторът: „Изследването показва, че похвалната песен за св. Йоан Рилски е дело на двама музикални дейци от Рилската певческа школа. Благодарение на тясното сътрудничество между йеромонах Атанасий Рилски и йеромонах Неофит Рилски се появява нова и по-точна в ритмично и ортографско отношение мелодическа версия“.

По време на научно-изследователския и работен процес, както бе споменато и по-горе, за първи път в българската изследователска богословска наука е извършена систематизация и музикално-сравнителния анализ на песнопенията „Покаяния учителя“ и „От юности моя“. За онагледяване (в таблици, коментар и научно-критичен апарат) на това авторът е направил документалното и тематично приложение с оригиналните илюстрации на песнопенията, които са обект на изследването.

Характеристики и основни изследователски въпроси, ръзгледани в дисертацията:

Списъкът на съкращенията е достатъчен; Предговорът отговаря на стандартите; Уводът отговаря на стандартите; Критичният апарат е достатъчен; Използването на приложението е според стандарта; Автореферът е съставен според стандарта; Изискуемите публикации са според стандарта; Изведените изводи от работата са достатъчно обективни, предложениет хипотези са с приносен характер.

В процеса на работата проблемен беше моментът на осмисляне на метода на музикалния екзегезис, особено в Трета глава на представения труд, където авторът оставят отворени хипотези. Като втори научен ръководител предложих на автора от дисертацията да отпаднат дискуссионните въпроси, с препоръката те да бъдат предмет на отделно изследване. Обръщам внимание, че след допълнителна работа с докторанта върху текста на дисертацията, препоръките от предварителното обсъждане в научното звено (в Катедрата) са съобразени и отразени в предложия за публичната защита текст.

Приносите на дисертацията са:

1. В изследването се съобщават малко известни биографични данни за последните дни от живота на йеромонах Неофит Рилски по разкази на двама монаси от рилското братство, които били негови съвременници – архимандрит Кирил, проигумен и монах Антоний, които не се намират в основната литература.

2. След изпълнителски музикално-сравнителен анализ се приписват песнопенията: „Се бо в безаконих“, глас 7-и, Ἀξιόν ἐστίν на гласове: 1-ви и 8-и, „Душе моя“, глас 6-и, „Витлееме уготовися“, глас 8-и и „Глас Господен“, глас 8-и (втора мелодическа версия), като лични музикални творби на йеромонах Неофит Рилски.

3. За първи път са систематизирани данните от изпълнителския музикално-сравнителен анализ на песнопенията „Покаяния учителя“, „От юности моя“ и „Воскресни Боже“.

4. За първи път се прави опит да се систематизират личните музикални творби на йеромонах Неофит Рилски според литургически адреси.

5. За първи път се прави опит за всеобхватно богословско изследване на авторското музикално творчество на йеромонах Неофит Рилски.

Публикации:

Публикации във връзка с дисертационното съчинение

1. Авторските песнопения на отец Неофит Рилски. – В: Рилският манастир – история, памет, духовност. С., 2018, с. 153-154.
2. Коя е „усобната книга“ на йеромонах Неофит Рилски. – ББИА (Българска библиотечна-информационна асоциация), 2018, № 3, с. 31-34.
3. Музикалното творчество на йеромонах Неофит Рилски (общи аспекти). – Богословска мисъл (под печат).

Публикации извън темата на дисертацията

1. Св. Йоан Кукузел – живот и дейност. В чест и прослава на светеца закрилник на църковните псалти и музикоучителите в Софийската духовна семинария. – В: Сто години Софийска духовна семинария „Св. Йоан Рилски“ – юбилеен сборник. С., 2005, с. 121-129.
2. Книга Псалтир като дихание на Божията благодат. С., 2017. – В: <https://mitropolia-sofia.org/index.php/biblioteka/chitalnya/chitalnya/1535-psaltir>

Заключение на становището:

На основание на научна и изследователска, певческа и педагогическа подготовка в областта на църковната музика на докторант Андрей Касабов; неговото прилежно и дисциплинирано обучение по време на докторантския период, неговите придобити познания и образователни квалификационни степени; актуалността на темата на дисертацията, приносните моменти в изследването, зададените и изпълнени научни задачи, опитът за формулиране на научни хипотези; неговите научни публикации; определям дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ на тема: „Музикалното творчество на йеромонах Неофит Рилски – лични творби“ като приносен труд в областта на Практическото богословие и църковната музика.

Препоръчам на уважаемите членове на Научното жури да присъдят образователната и научна степен „доктор“ на г-н Андрей Касабов.

Доц. д-р дякон Иван Иванов